

SPRAWOZDANIE Z KONFERENCJI POPULARNO-NAUKOWEJ *LOSY NAUCZYCIELI POLSKICH W CZASIE II WOJNY ŚWIATOWEJ: OGLĄD HISTORYCZNO-PRAWNY I WSPÓŁCZESNE WYZWANIA PEDAGOGICZNE*, GDAŃSK, 5 PAŹDZIERNIKA 2021 ROKU

W dniu 5 października 2021 r. w Muzeum II Wojny Światowej w Gdańsku odbyła się konferencja popularno-naukowa zatytułowana *Losy nauczycieli polskich w czasie II wojny światowej: ogląd historyczno-prawny i współczesne wyzwania pedagogiczne*. Organizatorami konferencji byli: Muzeum II Wojny Światowej oraz Polskie Towarzystwo Pedagogiczne. Celem konferencji, oprócz zaprezentowania zgromadzonej dotychczas wiedzy historycznej na temat tragicznych losów nauczycieli polskich pod okupacjami niemiecką i sowiecką, a także zaproponowania pedagogicznej interpretacji tego, co wydarzyło się z polskimi nauczycielami i ich uczniami w czasie wojny, było również wyrażenie uznania dla dorobku naukowego profesora Mariana Walczaka (1923–2020), wieloletniego sekretarza generalnego Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego oraz Redaktora Naczelnego „Przeglądu Historyczno-Oświatowego”, niestrudzonego badacza strat nauczycieli polskich w czasie drugiej wojny światowej.

Konferencję w imieniu dyrektora Muzeum II WŚ otworzył zastępca dyrektora dr Marek Szymaniak. Doktor Szymaniak zwrócił uwagę, iż prześladowania nauczycieli polskich były częścią szerszej akcji, skierowanej przeciwko polskiej inteligencji. Zarówno po stronie niemieckiej, jak i sowieckiej akcja ta była przygotowana już wcześniej, a jej realizacja przebiegała w sposób szczegółowo zaplanowany. Chodziło o to, by już na początku wojny unicestwić jak największą liczbę polskich patriotów wywodzących się z kręgów ludzi wykształconych i zaangażowanych społecznie.

Następnie głos zabrał profesor Piotr Kostyło, przewodniczący Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego, który podkreślił, że rozpoczynająca się konferencja jest wyrazem troski środowisk historycznego i pedagogicznego, z jednej strony, o dotarcie do prawdy historycznej o wydarzeniach sprzed ponad osiemdziesięciu lat, zaś z drugiej – o optymalną prezentację tych wydarzeń dziś,

w kontekście publicznej polskiej edukacji. Profesor Kostyło szczególnie nacisk położył na potrzebę wydobywania z historycznego zapomnienia wszystkich pojedynczych ofiar i przywracania im nazwisk i imion.

Jako trzeci zwrócił się do uczestników konferencji pan Jerzy Walczak, syn profesora Walczaka. W swoim ciepłym wspomnieniu o profesorze Marianie Walczaku, jako ojcu i uczonym, przedstawił jego podejście do życia oraz styl pracy naukowej. Ze wspomnień wyłonił się obraz humanisty, zatroskanego o systematyczne spisywanie ludzkich strat, jakie ponieśliśmy jako naród w czasie drugiej wojny światowej, a także zaangażowanego w działalność społeczną służącą licznym środowiskom, zwłaszcza nauczycielom. Pan Jerzy Walczak przed swoim wystąpieniem wyłożył na stoliku ustawionym przy wejściu do sali konferencyjnej kilka książek prof. Mariana Walczaka, w tym jego najbardziej znaną pracę *Ludzie nauki i nauczyciele podczas II wojny światowej. Księga strat osobowych*.

Po zakończeniu części poświęconej powitaniom rozpoczął się pierwszy panel konferencji, w którym głos zabrało pięciu referentów – czworo historyków związanych z Muzeum II Wojny Światowej i Instytutem Pamięci Narodowej oraz prokurator zatrudniony w tej drugiej instytucji. Panel ten był prowadzony przez dr. Marka Szymaniaka. Głos zabrali w nim kolejno i referaty wygłosili:

- dr Marek Szymaniak (Muzeum II WŚ), tytuł referatu: *Niemiecka eksterminacja inteligencji polskiej w pierwszych miesiącach II wojny światowej (1939–1940)*,
- Mateusz Kubicki (IPN w Gdańsku), tytuł referatu: *Niemiecka eksterminacja nauczycieli polskich w Lesie Szpęgawskim (1939)*,
- dr Izabela Mazanowska (IPN w Bydgoszczy), tytuł referatu: *Niemiecka eksterminacja nauczycieli polskich na Pomorzu Gdańskim jako element zbrodni pomorskiej 1939*,
- Wojciech Grott (Muzeum II WŚ), tytuł referatu: *Niemiecka eksterminacja nauczycieli polskich na terenie Generalnego Gubernatorstwa (1939–1940)*,
- prokurator Mieczysław Góra (IPN – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Bydgoszczy), tytuł referatu: *Śledztwa prowadzone przez IPN – Komisję Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w sprawach dotyczących niemieckich zbrodni dokonywanych na polskiej inteligencji jesienią 1939 roku*,
- dr Dmitryi Panto (Muzeum II WŚ), tytuł referatu: *Los nauczycieli polskich pod okupacją sowiecką w pierwszych miesiącach II wojny światowej (1939–1940)*.

Po zakończeniu wystąpień w Panelu 1 uczestnicy konferencji zostali zaproszeni przez organizatorów na przerwę kawową, w trakcie której pojawiła się możliwość wymiany poglądów i doprecyzowania kilku wątków poruszonych przez dotychczasowych referentów. Po przerwie rozpoczął się Panel 2, prowadzony przez prof. Piotra Kostylę. W panelu tym wystąpili i referaty wygłosili kolejno:

- dr hab. Witold Chmielewski, prof. AIK (Akademia Ignatianum w Krakowie), tytuł referatu: *Działalność związkowa i naukowa prof. Mariana Walczaka – badacza strat nauczycieli polskich w czasie II wojny światowej*,
- dr Robert Sarnecki (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu), tytuł referatu: *Polskie Towarzystwo Pedagogiczne jako środowisko badań losów polskich nauczycieli*,
- prof. Andrzej J. Sowiński (Akademia im. Jakuba z Paradyża w Gorzowie Wielkopolskim), tytuł referatu: *Przetrwać i zachować tożsamość. Pedagogia instytucji opiekuńczo-wychowawczych dla dzieci i młodzieży w Warszawie (1939–1945)*; referat został wygłoszony w trybie zdalnym,
- prof. Marek Rembierz (Uniwersytet Śląski w Cieszynie), tytuł referatu: *Nazistowska zbrodnia totalna: o antropologiczno-pedagogicznych aspektach eksterminacji polskich dzieci*; referat został wygłoszony w trybie zdalnym,
- dr Beata Kozaczyńska (Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach), tytuł referatu: *Nauczyciele z dystryktu warszawskiego ratujący dzieci z Zamojszczyzny – b. więźniów UWZ-Lager Zamosc (1942–1943)*,
- prof. Piotr Kostyło (Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy), tytuł referatu: *Heroizm i trauma. Pamięć o drugiej wojnie światowej jako wyzwanie pedagogiczne*.

Podsumowując zwięźle wystąpienia w obu panelach, należy stwierdzić, że w trakcie Panelu 1 zaprezentowane zostały dotychczasowe ustalenia historyków dotyczące faktycznego przebiegu omawianych w referatach wydarzeń, a także zaznaczone zostały kwestie, które wymagają dodatkowych badań. Inny charakter miało wystąpienie prokuratora M. Góry, który nie analizował wydarzeń historycznych, ale stawiał pytania dotyczące odpowiedzialności karnej sprawców prześladowań Polek i Polaków w okresie II wojny światowej. Miłym akcentem w tym panelu było odniesienie się przez jednego z historyków do książki prof. M. Walczaka *Ludzie nauki i nauczyciele podczas II wojny światowej. Księga strat osobowych* i przyznanie jej statusu podstawy, od której każdy historyk badający dziś losy nauczycieli polskich w czasie II wojny światowej rozpoczyna swoją pracę.

W Panelu 2 tematyka wystąpień niemal w całości miała charakter pedagogiczny, niemniej nie była skupiona na jednej kwestii, ale obejmowała wiele zagadnień wiążących się czy to z wydarzeniami w okresie okupacji, czy to z badaniami tych wydarzeń podejmowanymi przez środowisko pedagogów, czy wreszcie z nauczaniem i uczeniem się o tych wydarzeniach w czasach współczesnych. Szczególny charakter w tym panelu miał referat wygłoszony przez prof. Witolda Chmielewskiego – była to analiza działalności związkowej i naukowej prof. Mariana Walczaka. Prof. Chmielewski, wieloletni współpracownik prof. Walczaka, przekazał w swojej wypowiedzi wiele faktów, które nie tylko miały charakter dokładnej relacji o działalności i poglądach prof. M. Walczaka, ale także ukazywały jego postać jako osoby pogodnej i życzliwej ludziom.

Całość konferencji została zamknięta przez prof. Piotra Kostylę, który podziękował organizatorom z Muzeum II Wojny Światowej za doskonale przygotowane przedsięwzięcie, zaś wszystkim uczestnikom za zainteresowanie prezentowaną problematyką.

Ostatnim akcentem pobytu w gdańskim muzeum był obiad, na który zostali zaproszeni wszyscy prelegenci.

PIOTR KOSTYŁO
ORCID: 0000-0002-7484-9766
Bydgoszcz